

Весела Љ. Миланков

Јелена П. Керкез¹

Универзитет у Новом Саду, Медицински факултет,
Нови Сад, Србија

Оригинални
научни рад

Предиктори комуникационих способности деце на раном предшколском узрасту

Резиме: Ова студија је имала за циљ да истражи предикторе комуникационих способности деце предшколског узраста. Узорак је чинило 84 деце узраста од осамнаест месеци до четири године. Половину узорка су чинила деца која су укључена у установу за предшколско васпитање и образовање, док друга половина није била укључена у овакве установе. Родитељи су анкетирани путем упитника под називом *Language Use Inventory* (O'Neill, 2009). Наши резултати су показали да модели вишеструке линеарне регресије имају прихватљиво уклапање у податке и имају статистички значајан удео варијансе ($R^2=0.83$, $p<0.001$). Утврђено је да, од свих предвиђаних варијабли, дужина укључености у ПУ, број јестова, речи и реченица које дете употребљава предвиђају добре предикторе који значајно објашњавају комуникационе способности деце.

Кључне речи: комуникација, установе за предшколско васпитање и образовање деце, предшколски узраст

1 jelena.kerkez@mf.uns.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-4729-4048>

Copyright © 2024 by the authors, licensee Faculty of Education University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

Увод

Човек се рађа као просоцијално биће, и од самог рођења је усмерен на посматрање социјалних сигнала. Код новорођенчета можемо приметити да ће преферирати слушање говора у односу на друге звуке, да ће уживати у интеракцији са људима из окружења, у додиру својих родитеља, у њиховом мирису, лицу, гласу. Дете комуницира од првог дана свог рођења, а тек након одређеног времена можемо да говоримо да дете користи говор и језик. Говор сматрамо једним од средстава комуникације, а до експанзије говора и језика долази тек након што дете научи да својом поруком скрене пажњу друге особе (Jovanović Simić i Slavnić, 2009; Subotić i sar., 2012; Škarić, 1988; Vuković, 2019).

Комуникацијске способности на раном предшколском узрасту. Комуникација се на раном предшколском узрасту развија из дететовог сазревања и учења у когнитивном, језичком и социјалном домену (Ljubešić i Серапес, 2012). У литератури се неретко помињу стадијуми прединтенцијске и интенцијске комуникације. Прединтенцијска комуникација подразумева период када дете нема намеру да нешто саопшти некоме или да пошаље поруку саговорнику. Када дете изводи одређену активност са намером да изазове неку промену у социјалној средини, тада говоримо о интенцијској комуникацији (Ivšac Pavliša, 2010). Управо у периоду интенцијске комуникације долази до појаве гестова код деце (Kljunić i sar., 2016).

Гестови, речи и реченице које деце уживају и редбавају у сврху комуникације. Гест представља природан продукт говора и језика, а деца користе гестове много пре него што користе речи у сврху комуникације (Crais et al., 2009; Loncke, 2022). Развојно, деца користе прво гест у сврху комуникације, па тек онда речи, а заправо су гестови основа на коју се надограђује реч касније. Неоспорна је улога коју има гест када је у питању учење појмова које дете дотад није

усвојило, јер истраживања кажу да гест заправо олакшава проналажење речи у речнику када дете жели да изговори одређену реч (Knapp et al., 2013). Прецизније речено, на узрасту од 14 до 16 месеци деца користе више гестова у комуникацији у односу на речи и самим тим поседују шири спектар значења гестова у односу на значења речи (Dimitrova & Özçalışkan, 2013). Многа истраживања говоре у прилог томе да је рани развој гестова добар предиктор каснијег језичког развоја (Rowe et al., 2008; Rowe & Goldin-Meadow, 2009). Примера ради, деца која користе већи број иконичких гестова на узрасту од 19 месеци најчешће развијају већи број речи на узрасту од две године (Acredolo & Goodwyn, 1988).

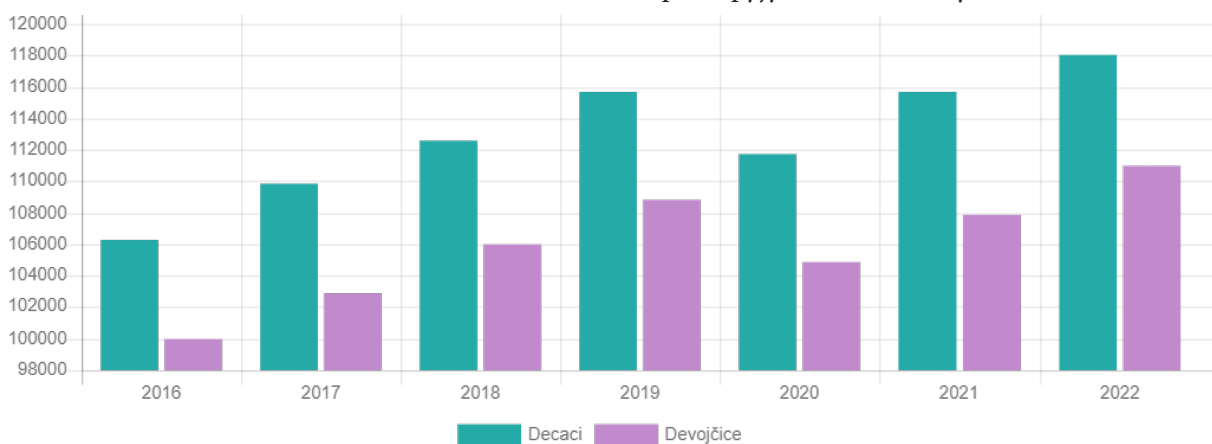
Коришћење геста се развија од представљања симбола у раном детињству до допуне значења и наглашавања у говору касније (Kelly et al., 2002). Надаље се комуникација доминантно развија у правцу вербалне комуникације, односно тек око 20. месеца долази до јасне смене у преференцији комуникације у корист вербалног модалитета комуникације у односу на гестовни. Истраживања истичу да деца која су интензивније користила гест у периоду прве године након рођења много пре укључују и глас и говор у комуникацији у односу на децу која су ређе користила гестове (Capirci et al., 2005). Како су гестови добар предиктор развоја и усвајања нових појмова код деце, тако су добри предиктори развоја реченице. Код деце која са коришћењем геста у сврху комуникације почну на раном узрасту, раније ће доћи и до формирања реченице (Fasolo & D'Odorico, 2012; Kuhn et al., 2014).

Надаље, истраживања која се баве проучавањем комуникационих способности су највише усмерена на употребу речи и реченица у сврху комуникације. Тако је аутор Хејдари (Heidari, 2019) у свом истраживању истакао да је намера за комуникацијом на раном узрасту најбољи предиктор развоја речи и реченица

у сврху комуникације. Аутори Каза и Нот (Caza & Knott, 2012) истраживали су утицај социјалног контекста и окружења на усвајање нових речи и реченица које дете користи у сврху комуникације у одређеном контексту. Резултати су показали да природна и пријатна атмосфера у социјалном окружењу олакшава усвајање речи и да ће деца која користе већи број речи у сврху комуникације самим тим и лакше ступати у комуникацију. Осим тога, период у ком долази до наглог пораста експресивног речника (око 24. месеца) јесте период у ком је дете у стању да научи нове речи након што је свега три пута било изложено датој речи у току комуникације. Такође, деца која су чешће била изложена комуникацији са околином су усвојила више речи у поменутом периоду (Drljan, 2022). Аутори који су истраживали везу између раних, прелингвистичких комуникационих способности и лексичког развоја код деце у својој лонгитудиналној студији су у својим резултатима истакли да између наведених способности постоји корелација која је позитивна и статистички значајна (Rantalainen et al., 2021). Појавом прве смислене речи почиње и развој најједноставнијег облика реченице, коју називамо холофраза. Истраживања кажу да се

средња дужина исказа коју дете користи у сврху комуникације често користи као прилично поуздан предиктор опште сложености језика и комуникационих способности (Drljan, 2022). Истраживање Гибсона и сарадника (Gibson et al., 2020) кроз резултате лонгитудиналне студије је истакло рани развој језичких способности (међу којима је посматран развој реченице) као добар предиктор каснијег развоја комуникације и друштвеног прилагођавања.

Предшколске установе – окружење у ком деце проводе већину свој дана. Окружење у ком дете одраста има веома снажан утицај на развој комуникације, што многа истраживања потврђују (Hart & Risley, 1995; 1997). У Републици Србији је све већи број деце која су укључена у предшколске установе (Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, 2016). Самим тим, предшколске установе се сада посматрају као активни учесници у креирању предшколског амбијента и васпитне организације дечјег живљења. Оно што предшколска установа заједно са породицом треба да пружи детету је континуирана подршка и ослонац који ће бити основа за развој (Milivojčević i Grčić, 2018). Васпитачи имају задатак да кроз комуникацију проширују активности и учење деце, да подстичу

Графикон 1. Број деце у васпитно-образовним установама предшколског образовања (извор: Републички завод за статистику).

говор и говорно стваралаштво деце (Nedimović i sar., 2022). Због свега наведеног, можемо приметити тенденцију раста на годишњем нивоу када је у питању упис деце у предшколске установе, што је приказано на графику приказаном у наставку (Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, 2016).

Када говоримо о предшколском васпитању и образовању у Републици Србији, након низа успешно реализованих пројеката, у току је имплементација нових *Основа програма предшколског васпитања и образовања*, симболично названих *Године узлећа*. Основама програма предшколског васпитања и образовања се дефинише концепција васпитања и образовања деце предшколског узраста у нашој држави. Поред многих циљева конципираних тако да се развијају способности за целоживотно учење, један од циљева јесте подршка делатној добробити детета, у оквиру које се наглашава да се у предшколској установи развијају сви видови комуникације и да се овладава различитим функцијама говора. Јасно је да овакав програм мотивише запослене у предшколским установама да стимулишу све аспекте дететовог развоја, а самим тим и комуникацијске способности, које су централна тема овог истраживања (*Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta*, 2018). Друга истраживања такође истичу значајан утицај установа за предшколско васпитање и образовање на комуникацијске способности деце предшколског узраста (Farrow et al., 2020). Неке од студија истичу како су деца у ПУ усвајала већи број речи у односу на децу која нису укључена у ПУ (Barnes et al., 2017; Cabell et al., 2015).

На основу свега наведеног, циљ студије био је утврдити да ли је укљученост у предшколску установу предиктор комуникационих способности код деце предшколског узраста. Доласком до сазнања шта су предиктори комуникационих способности на раном предшколском узрасту, стручњаци и родитељи могу боље раз-

умети шта све утиче на развој комуникације код деце и да се у складу са тим и усмеравају у раду и у интеракцији са децом, а све ради самоактуелизације детета. На нашим просторима истраживања која се баве проучавањем предиктора комуникационих способности се углавном фокусирају на децу која имају развојне сметње (Ђорђевић i sar., 2017; Glumbić i Brojčin, 2010; Golubović i Slavković, 2018; Valentić, 2021; Ђорђевић i sar., 2016). Иако је неоспоран значај оваквих истраживања, подједнако је важно истраживати ову тему и код деце која немају сметње у развоју како бисмо могли ефикасно идентификовати одступања уколико их има.

Методологија истраживања

Нацрт истраживања. Истраживање је дизајнирано као студија пресека у којој су упитник попуњавали родитељи деце која су укључена у предшколску установу (N=42) (у наставку: ПУ) и родитељи деце која нису укључена у предшколску установу (N=42). У истраживању је примењена техника анкетања са пригодним инструментом, у овом случају – упитником.

Узорак. Узорак истраживања био је пригодан и обухватио је 84 деце. Податке о деци су давали родитељи тако што су попуњавали упитник. Деца укључена у истраживање су била просечног узраста M=34.03 месеца (SD=9.68). Деца која су укључена у предшколску установу су у просеку укључена 19,71 месец (SD=6,6). Критеријум за искључивање из истраживања су сметње у развоју, било ког типа. Одговоре на питања о деци су најчешће давале мајке (90%). Најмлађе дете у узорку је имало 18,5 месеци, а најстарије 48 месеци. У Табели 1 су приказани остали демографски подаци о деци из узорка. Вредности ових варијабли су приказане путем броја података (n) и процената (%).

Табела 1. Демографски подаци о деци из узорка.

Варијабла	Категорије	n	%
Пол	Мушки	49	58,3
	Женски	35	41,7
Матерњи језик	Српски језик	84	100
	Други језик	0	0
Коришћење другог језика	Да	5	6
	Не	79	94
Укљученост у ПУ	Да	42	50
	Не	42	50
Број сиблинга	Нема сиблинге	28	33,3
	1 сиблинг	46	54,8
	2 сиблинга	7	8,3
	3 и/или више сиблинга	3	3,6

У Табели 2 се налазе демографски подаци о родитељима који су давали податке о деци.

Табела 2. Демографски подаци о родитељима.

Варијабла	Категорије	n	%
Пол	Мушки	26	31
	Женски	58	69
Породични статус	Живи сам/а	16	19
	Самохрани родитељ који одгаја дете	6	7,1
	Живи у породици	62	73,8
Коришћење другог језика	Да	5	6
	Не	79	94
Укљученост у ПУ	Да	42	50
	Не	42	50
Образовање	Основна школа	2	2,4
	Средња школа	40	47,6
	Висока школа	26	31
	Факултет	15	17,9
	Завршене докторске студије	1	1,2

Процедура. Истраживање је спроведено од јуна до октобра 2021. године у форми Гугл упитника који је пласиран родитељима деце који су дали сагласност за учествовање у овом истраживању путем електронске комуникације. Након што смо добили одобрење од етичког комитета Медицинског факултета у Новом Саду, контактирали смо са предшколским установама на територији општине Бачке Паланке и града Београда, који су нам дали формално овлашћење за спровођење истраживања. Контактано је са трима предшколским установама, од којих су две (66%) установе дале информисану сагласност за учествовање у истраживању као и дозволу за дистрибуцију упитника родитељима. Сваки родитељ је добровољним попуњавањем упитника био сагласан да се подаци које попуњавањем даје искористе у сврху израде научноистраживачког рада. Родитељи су били обавештени о томе да у истраживању учествују добровољно и анонимно, те да ће информације које родитељ попуни бити складиштене у базу података, без личних података о имену и презимену испитаника.

Инструменти. У истраживању је коришћена хрватска верзија упитника за процену комуникационих способности (енг. *Language use inventory* – ЛУИ), као и додатни део о општим подацима детета попут пола, података о томе да ли је дете укључено у предшколску установу и узраста детета (O'Neill, 2009; Božić i Ceranec, 2020). Аутор овог упитника је др О'Нил (O'Neill, 2009), док су превод упитника на хрватски језик и стандардизацију извршиле проф. др Божић и проф. др Цепанец (Božić i Ceranec, 2020). За потребе истраживања добијена је сагласност ауторке упитника.

Упитник садржи три супскале које се односе на способност детета да користи језик у сврху комуникације. Прва супскала се односи на коришћење гестова у сврху комуникације, друга супскала се односи на коришћење речи у сврху комуникације, док трећа на коришћење речени-

ца у сврху комуникације. Све три супскеале процењују комуникацију детета у широком распону активности и за широк спектар функција у свакодневном окружењу. Укупно има 175 питања и већина питања има одговоре у форми „да” или „не”. Скор се добија сабирањем одговора „да”, који носе један бод, док за одговоре „не” испитаник добија нула бодова. Прва супскала подразумева максималан скор од 13 бодова, друга супскала максималан скор од 30 бодова, док трећа подразумева максималан скор од 132 бода. Потребно је око 20-30 минута како би се упитник попунио.

На нивоу скале Уијиника за процену комуникационих способности (O'Neill, 2009) у целини регистрована је висока поузданост ($\alpha=.99$). Са друге стране, на нивоу једне од супскеала је регистрован нешто нижи коефицијент, док остале супскеале показују такође висок ниво поузданости. Супскала комуникација гестовима има добру поузданост ($\alpha=.89$), док супскала Комуникација речима има високу поузданост ($\alpha=.96$), као и супскала Комуникација реченицама ($\alpha=.99$). Поузданост мерних инструмената приказана је и табеларно у Табели 3.

Табела 3. Приказ поузданости мерног инструмента Уијиник за процену комуникационих способности (ЛУИ).

Скала	Број ајтема	Кронбахова α
Комуникација гестовима	13	.89
Комуникације речима	28	.96
Комуникација реченицама	124	.99
Комуникационе способности	165	.99

За унос и обраду података коришћен је програмски пакет SPSS 20.0 (енг. *Statistical Package for the Social Sciences*). За проверу поузданости скале у целини коришћена је мера интерне конзистенције изражена Кронбаховим алфа

коефицијентом. Нису идентификовани аутлајери. Нормалност расподеле скорова тестирана је путем Шапиро-Вилк теста и закључује се да постоје значајна одступања од нормалне расподеле. Одступања имплицирају даљу употребу непараметријских статистичких тестова. За потребе анализе и описа структуре узорка по релевантним варијаблама коришћени су прикази фреквенција и процената, како би се приказала заступљеност одређене категорије или одговора. Методе дескриптивне статистике употребљене су за одређивање мера централне тенденције (аритметичка средина), мера варијабилитета (стандардна девијација) и екстремних вредности (минимум и максимум) посматраних нумеричких обележја. У оквиру корелационе анализе коришћен је Пирсонов коефицијент корелације. За проверу предиктора примењена је вишеструка линеарна регресиона анализа. У примењеним тестовима граничне вредности вероватноће ризика су на нивоу значајности од 95% ($p<.05$) (разлика статистичких параметара значајна) и 99% ($p<.01$) (разлика статистичких параметара високо значајна).

Резултати

Дескриптивна статистика и корелације међу варијаблама. Комуникајске способности значајно корелирају са свим осталим претпостављеним предикторским варијаблама. Међусобне корелације предикторских варијабли приказане су у Табели 4.

Корелација је позитивна са дужином укључености у ПУ, супскалом комуникација речима и супскалом комуникација реченицама. Корелација је негативна са супскалом комуникација гестовима, која је очекивано негативна. Деца која су дуже укључена у ПУ, која користе већи број речи и реченица у сврху комуникације, имају боље развијене комуникајске способности.

Табела 4. Приказ корелације предикторских варијабли.

Варијабла (Mean ± SD)	1.	2.	3.	4.	5.
Дужина укључености у ПУ (19,71±6,6)	1				
Старост родитеља (33,81±4,49)	0,32*	1			
Комуникација гестовима (7,85±4,20)	-0,33**	0,51	1		
Комуникација речима (24,08±6,55)	0,54**	0,74	-0,57**	1	
Комуникација реченицама (76,45±41,99)	0,56**	0,80	-0,50**	0,78**	1
Комуникацијске способности	0,55**	0,54	-0,39**	0,80**	0,98**

** p<0,01, * p<0,05

Добијене корелације указују на то да комуникација гестовима код деце значајно негативно корелира са дужином укључености у ПУ, са комуникацијом речима и реченицама. Надаље, комуникација речима код деце значајно и позитивно корелира са комуникацијом реченицама и дужином укључености у ПУ. Ово би значило да деца која користе већи број гестова употребљавају мањи број речи и реченица. Деца која су дуже укључена у ПУ користе мањи број гестова. Осим тога, деца чији су родитељи старији дуже су укључена у ПУ.

Фактори који су повезани са уједињеном јесивома, речи и реченица. Униваријантна анализа фактора који су повезани са комуникационим способностима код деце, као и са појединачним супскалама које се односе на комуникацију гестовима, речима и реченицама су представљене у Табели 5.

Резултати ANOVA за независне узорке показују да постоје значајне разлике у комуникационим способностима код деце у односу на брачни статус родитеља. Деца која су укључена у предшколску установу користе већи број реченица у сврху комуникације ($t=-2,35$, $p<0,05$) и имају боље комуникационе способности у односу на децу која нису укључена у ПУ ($t=-2,17$, $p<0,05$). На два од три нивоа коришћених супскала добијена је значајна разлика. Субјекти су по брачном статусу подељени у три групе (група 1: самохрани родитељ, група 2: брачна или ванбрачна заједница, група 3: разведени родитељи). Утврђена је статистички значајна разлика на супскали комуникација гестовима ($F = 5,38$, $p < 0,01$) и на супскали комуникација реченицама ($F=3,04$, $p<0,05$). Величина те разлике, изражена помоћу показатеља ета квадрат, износи 0,11, што би значило да је стварна разлика између средњих вредности група средњег утицаја (Cohen, 1988). Ово би значило да деца чији родитељи живе у брачној или ванбрачној заједници користе већи број гестова и реченица у односу на децу разведених родитеља и децу која живе у породици са самохраним родитељем.

Предиктори комуникационих способности

Табела са предикторима. Да би се испитао ефекат дужине укључености у ПУ као и ефекти супскала комуникација гестовима, речима и реченицама на комуникационе способности, спроведена је мултипла регресиона анализа.

Вишеструком регресионом анализом проверена је структура повезаности предикторских варијабли са комуникационим способностима. Спроведена је линеарна регресиона анализа за комуникационе способности. Конструисани су модели са социодемографским варијаблама. Узете су у обзир варијабле образовање родитеља и брачни статус родитеља, јер су се једино те две варијабле у униваријантним анализама показале

Табела 5. Социодемографски фактори који су повезани са комуникацијом тестовима, речима и реченицама.

Вари- јабла	Категорија	Комуникација гестовима			Комуникација речима			Комуникација реченицама			Комуникационе способности		
		Mean (SD)	t/F	p	Mean (SD)	t/F	p	Mean (SD)	t/F	p	Mean (SD)	t/F	p
Пол	Мушки	7,84	4,37		24,45	6,27		77,71	41,29		113,88	46,01	
	Женски	7,86	4,03	-0,02 0,98	23,57	6,98	0,60 0,55	74,68	43,49	0,32 0,74	109,74	48,17	0,39 0,69
Укљученост у ПУ	Иде	7,09	4,22		25	6,64		86,93	38,75		122,95	43,32	
	Не иде	8,59	4,10	1,65 0,10	23,17	6,40	-1,29 0,20	65,98	62,93	-2,35 0,02	101,36	47,92	-2,17 0,03
Породични статус	Самохране родитељ одаја дете	7,17	4,07		24,67	8,16		95	45,56		130,83	52,18	
	Живи са породицом	8,64	3,99	5,38 0,006	23,29	6,26	2,05 0,14	69,53	43,36	3,04 0,04	105,05	48,43	2,87 0,06
	Родитељи разведени	5,0	4,02		26,94	2,54		96,31	25,77		132,69	26,29	
	Основна школа	9,5	3,54		27	1,41		90	21,21		129,5	27,58	
Образовање родитеља	Средња школа	8,5	4,3		23,33	7,54		70,28	44,36		105,73	50,17	
	Виша школа	8,31	4,16	2,05 0,09	22,96	6,52	1,51 0,21	68,27	43,66	2,32 0,6	103,15	48,14	2,10 0,08
	Факултет	5,33	3,4		27,4	1,24		103,73	20,93		140,93	21,68	
	Завршене докторске студије	4	-		28	-		100	-		137	-	
Сиблинзи	Нема сиблинге	8,04	4,17		24,36	5,36		71,46	40,7		107,5	44,46	
	1 сиблинг	7,87	4,24		24,13	6,71		78,33	43,18		114,24	48,09	
	2 сиблинга	7	4,32	0,11 0,95	22,43	10,55	0,17 0,92	78,71	45,81	0,25 0,86	111,86	54,33	0,19 0,91
	3 или више сиблинга	7,67	5,86		24,67	5,77		89	43,30		124,33	47,27	

као значајни предиктори. Поред образовања родитеља и брачног статуса родитеља, у овом истраживању предикторске варијабле су дужина укључености у предшколску установу, старост родитеља, број гестова које дете користи у сврху комуникације, број речи и број реченица, док је критеријумска варијабла била комуникационе способности. Услови за употребу вишеструке линеарне регресионе анализе су испуњени (Tabachnick & Fidell, 2007), односно истраживање обухвата довољан број испитаника, променљиве немају својства сингуларности нити колинеарности. Након остварених услова за употребу регресионе анализе започети су тестирање и интерпретација резултата.

Прво је проверена снага корелације између предикторских варијабли и критеријумске варијабле, што је описано у претходном делу интерпретације резултата.

Корелације које имају вредност од 0.3 до 0.7 оправдавају примену регресионе анализе (Pallant, 2020), због чега је настављено са тестирањем хипотезе. На основу увида у значајност веза свих тестираних фактора предложен је модел којим су тестирани доприноси селектованих корелата за предикцију броја гестова које користи дете.

Резултати анализе варијансе комуникационих способности и предикторских варијабли, према којој је коефицијент детерминације једнак нули, дали су висок F-коефицијент ($F=60,43$, $p<,001$), који показује да је регресиона анализа оправдана, односно приближну F вредност можемо очекивати на будућим узорцима исте величине. У Табели 6 су представљени коефицијенти линеарне регресије између комуникационих способности и дужине укључености у ПУ.

Табела 6. Карактеристике комуникационих способности у линеарном моделу.

	Б	Стандардна грешка	β	t	p
Константа	-40,57	19,54		-2,08	0,04
Укљученост детета у ПУ	14,97	10,92	0,16	1,37	0,17
Брачни статус родитеља	15,60	8,49	0,20	1,84	0,70
Старост родитеља	-0,24	1,15	-0,02	-0,21	0,83
Дужина укључености у ПУ	1,66	0,62	0,23	2,68	0,01
Комуникација гестовима	1,02	0,05	0,09	20,77	0,001
Комуникација речима	5,14	0,66	0,72	7,85	0,001
Комуникација реченицама	1,03	0,01	0,92	117,51	0,001

Резултати су показали да је модел са четири фактора имао прихватљиво уклапање у податке и представљао је статистички значајан удео варијансе ($R^2=0.83$, $p<,001$), што би значило да око 83% варијансе зависне променљиве објашњавају четири варијабле – дужина боравка у ПУ, супскала комуникација гестовима, супскала комуникација речима и супскала комуникација реченицама. Предложени скуп предиктора значајно објашњава комуникационе способности које је испитивао коришћени инструмент.

Дискусија

Комуникационе способности укључују коришћење општег знања о свету, интеграцију појединачних исказа са контекстом, као и доношење закључака на основу претходног искуства (Longobardi et al., 2017). Поље истраживања које

за циљ има проучавање комуникације стално се шири. Ова студија је дизајнирана да истакне предикторе комуникационих способности код деце предшколског узраста. Наши резултати су потврдили оно што су и друга истраживања истакла као добре предикторе комуникационих способности. Уопштено, комуникационе способности значајно корелирају са свим осталим претпостављеним, предикторским варијаблама. Деца која су дуже укључена у предшколску установу користе већи број речи и реченица у сврху комуникације, али и имају боље развијене комуникационе способности. Овакви налази говоре о позитивном утицају који има боравак у предшколској установи на комуникационе способности. Аутори Корат, Атискин и Сегал-Дрори (Korat, Atishkin and Segal-Drori, 2021) истакли су позитиван утицај предшколске установе на комуникационе способности код деце. Посматрали су како деца, помоћу програма стимулације, који је унапред осмишљен, усвајају нове речи које користе у сврху комуникације. Једна групу деце су стимулисали васпитачи, а друга група је стимулисана коришћењем унапред осмишљеног материјала, без подршке васпитача. Група деце коју су стимулисали васпитачи усвојила је већи број речи у односу на децу која су самостално користила унапред осмишљен материјал. Важно је истаћи подстицање развоја комуникације у предшколским установама управо због великог броја истраживања која говоре у прилог томе да деца све касније проговарају, као и да се бележи пораст броја деце која имају поремећаје комуникационих способности. Европски подаци показују да у просеку 11-18% деце предшколске доби користи мањи број речи у свакодневној комуникацији него што је то очекивано за њихов узраст (Sansavini, 2021). Психолози Гартон и Прат (Garton & Pratt, 1998) кажу да су управо константни социјални контакти са васпитачима у вртићима оно што неоспорно утиче на развој комуникације деце која бораве у вртићу. Када говоримо о комуникационим спо-

собностима на раном узрасту, изузетно је јака социјална повратна спрега. Тако дете развија комуникационе способности, учи се комуникацији и како да адекватно реагује на примљене поруке из околине. Осим тога, дете усваја нове речи и развија комуникационе способности на различите начине. Један од начина је опонашање говора околине и стварање сопствених језичких конструкција. Новија истраживања истичу бенефите употребе модерних, електронских уређаја који у вртићима врше позитиван утицај на развој комуникације (Lorusso et al., 2018; Cruz-Neira et al., 2018). Истраживање групе аутора (Ebert et al., 2013) испитивало је утицај више фактора на број речи које дете употребљава у сврху комуникације. Истакли су да је окружење у ком дете проводи највише времена имало највише утицаја на број речи које је дете употребљавало. У питању је била лонгитудинална студија, па су поређена и деца која су била укључена у предшколску установу и деца која нису била укључена у предшколску установу.

Наше истраживање је показало да дужина укључености у предшколску установу позитивно корелира са комуникационим способностима. Истраживања истичу предности дуже укључености у неки програм предшколског васпитања и образовања. Аутори Артеага и сарадници (Arteaga et al., 2014) испитивали су дугорочне ефекте укључености у установе за предшколско васпитање и образовање на одређене аспекте живота. Деца која нису била укључена у овакве установе су најспорије развијала комуникацијске способности, а касније су имала и најлошија постигнућа у школи. Међутим, у државама у којима предшколско васпитање и образовање има само функцију неге и бриге о детету није испољена разлика у комуникационим способностима између деце која су укључена у овакве установе и деце која нису била укључена (Tilbe & Gab, 2020). Претпоставка је да неразвијене државе које још увек немају добро организовану структуру школства генерално немају

организоване ни активности које би спроводиле са децом и које би утицале стимулативно на дечији развој.

Оно што је било очекивано у овој студији јесте да ће се, како расте број месеци које је дете провело у ПУ, смањивати број гестова које дете употребљава. Иста негативна корелација је добијена и између геста и речи/реченица. Наиме, што дете више употребљава гест у сврху комуникације, то мање употребљава речи и реченице. Овакви налази могу бити поткрепљени резултатима других истраживања која истичу да су рани гестови најчешће замењени вербалном формом, односно речима (Longobardi et al., 2017). Такође, резултати истраживања су документовали да побољшање експресивног језика паралелно утиче на смањење употребе гестова (Longobardi et al., 2011; 2012). Аутори Остин и Свелер (Austin & Sweller, 2018) истакли су да деца надокнађују своја ограничења у вербалном исказу користећи гестове и тако проширују свој исказ, што опет у први план ставља негативну корелацију између гестова и речи које дете употребљава.

Посматрана варијабла која се односи на породични статус је у корелацији са комуникационим способностима. Резултати су показали да деца чији родитељи живе у брачној или ванбрачној заједници користе већи број гестова и реченица у односу на децу разведених родитеља и децу која живе у породици са једним родитељем. Претпоставља се да се деца која живе у брачној или ванбрачној заједници налазе у окружењу које је повољније за дечији развој и да због тога и имају боље развијене комуникационе способности. Једно истраживање (Steinbach, 2019) имало је за циљ да посматра утицај различитих варијабли на комуникационе способности деце. Лоша комуникација између родитеља имаће негативан утицај на комуникационе способности. Сличне резултате налазимо и у другим истражи-

вањима (Waddoups et al., 2019) и (Van Dijk et al., 2020).

Наше истраживање је показало да нема статистички значајне разлике између дечака и девојчица, а разлог томе може бити мањи број девојчица у узорку у односу на дечаке. До истих резултата су дошли и аутори Лонгобарди и сарадници (Longobardi et al., 2017), који су користили упитник који је употребљен и у нашем истраживању. Међутим, одређена истраживања која су користила поменути инструмент истичу резултате који говоре у прилог томе да су полне разлике ипак биле статистички значајне. Ова истраживања истичу да су девојчице имале боље комуникационе способности у односу на дечаке на скали упитника *Language Use Inventory* (O'Neill, 2007; Helland & Mollerhaug, 2020; Qian et al., 2022).

Ограничења студије

Иако је ова студија пресека пружила увид у комуникационе способности код деце узраста од 18 месеци до 4 године, можемо рећи да би за генерализацију закључака било неопходно добити податке од испитаника из различитих региона земље. Овај поступак би осигурао да се различита искуства родитеља стечена у другим градовима и институцијама могу сумирати. Даље, генерализација резултата може бити ограничена због практичног узорка и дизајна истраживања пресека. Узорак би требало проширити како би се повећао значај добијених резултата. У истраживању нисмо располагали подацима о нивоу комуникационих способности које су тестирали професионалци. Не можемо тврдити да је родитељска перцепција комуникационих способности њиховог детета увек реална и објективна, те сматрамо да би резултати ове студије имали већи значај да смо имали и податке директне процене комуникационих способности од стране професионалца. На крају смо про-

нашли снажну везу између предиктора и комуникационих способности, али за потпуно разумевање ове теме потребна су додатна истраживања.

Закључак

Развој комуникационих способности јесте област развоја која је често у фокусу истраживача. Важно је истаћи шта све може да утиче на развој комуникационих способности, и настављати истраживања која ће нам дати одговоре на ова питања. Окружење у ком дете доминантно борави има утицај на обим речника детета, као и на број речи које ће дете свакодневно употребљавати, а осим тога, веома добар предиктор употребе речи и реченица у сврху комуникације свакако јесте и гест.

Показало се да деца која су користила већи број гестова користе мањи број речи и обрнуто. Деца која су дуже укључена у предшколску установу користе већи број речи и реченица у сврху комуникације, што говори у прилог позитивном утицају који врши предшколска установа на раз-

вој комуникације. Одређени социодемографски фактори јесу повезани са комуникационим способностима, али ниједан од фактора није добар предиктор ових способности. Дужина боравка у предшколској установи, као и број гестова, речи и реченица које дете користи у сврху комуникације представља добре предикторе комуникационих способности детета. Будућа истраживања могла би се фокусирати на идентификацију додатних фактора који би могли бити идентификовани као добри предиктори.

Овим истраживањем смо хтели да укажемо на предности укључивања деце у установе за предшколско васпитање и образовање, а посебно смо желели истаћи позитиван утицај на развој комуникације код деце. Осим тога, сматрали смо да је неопходно упознати професионалце који су укључени у рад са децом који све фактори могу утицати на развој комуникационих способности. Важно је напоменути да је успорен развој комуникације могућ показатељ одређених поремећаја, па је то још један разлог више да се стручњаци баве испитивањем управо ових способности код деце.

Литература

- Acredolo, L., & Goodwyn, S. (1988). Symbolic gesturing in normal infants. *Child Development*, 59(2), 450–466.
- Arteaga, I., Humpage, S., Reynolds, A. J., & Temple, J. A. (2014). One year of preschool or two: Is it important for adult outcomes? *Economics of Education Review*, 40(1), 221–237. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2013.07>
- Austin, E. E., & Sweller, N. (2018). Gesturing along the way: adults' and preschoolers' communication of route direction information. *Journal of Nonverbal Behavior*, 42(2), 199–220. <https://doi.org/10.1007/s10919-017-0271-2>
- Barnes, E. M., Dickinson, D. C., & Grifenhagen, J. B. (2016). The role of teachers' comments during book reading in children's vocabulary growth. *The Journal of Educational Research*, 110(5), 1–13. <https://doi.org/10.1080/00220671.2015.1134422>
- Božić, N., i Cepanec, M. (2020). Razvoj komunikacijskih funkcija u djece dobi 1.5-4.0 godine. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 56(1), 33–43. <https://doi.org/10.31299/hrri.56.1.3>

- Cabell, S. Q., Justice, L. M., McGinty, A. S., DeCoster, J., & Forston, L. D. (2015). Teacher–child conversations in preschool classrooms: Contributions to children’s vocabulary development. *Early Childhood Research Quarterly*, 30(1), 80–92. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2014.09.004>
- Caza, G. A., & Knott, A. (2012). Pragmatic Bootstrapping: A Neural Network Model of Vocabulary Acquisition. *Language Learning and Development*, 8(2), 113–135. <https://doi.org/10.1080/15475441.2011.581144>
- Capirci, O., Contaldo, A., Caselli, M. C., & Volterra, V. (2005). From action to language through gesture: A longitudinal perspective. *Gesture*, 5(1-2), 155–177. <https://doi.org/10.1075/gest.5.1-2.12cap>
- Cohen, J. (1969). *Statistical power analysis for the behavioral science*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Crais, E. R., Watson, L. R., & Baranek, G. T. (2009). Use of gesture development in profiling children’s prelinguistic communication skills. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 18(1), 95–108. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2008/07-0041\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2008/07-0041))
- Cruz-Neira, C., Fernández, M., & Portalés, C. (2018). Virtual Reality and Games. *Multimodal Technologies and Interaction*, 2(1), 8. <https://doi.org/10.3390/mti2010008>.
- Dimitrova, N., & Özçalışkan, Ş. (2013). How Gesture Input Provides a Helping Hand to Language Development. *Seminars in Speech and Language*, 34(4), 227–236. <https://doi.org/10.1055/s-0033-1353447>
- Drljan, B. (2022). *Jezički poremećaji kod dece*. Društvo defektologa Srbije.
- Đorđević, M., Glumbić, N., i Brojčin, B. (2016). Ekstralingvistički aspekti komunikaciono-pragmatskih sposobnosti osoba sa intelektualnom ometenošću. *Beogradska defektološka škola*, 22(1), 47–57.
- Đorđević, M., Glumbić, N., i Arsenić, I. (2017). Odnos između komunikaciono-pragmatskih sposobnosti i teorije uma kod osoba sa intelektualnom ometenošću – pregled istraživanja. *Beogradska defektološka škola*, 23(2), 23–35.
- Ebert, S., Lockl, K., Weinert, S., Anders, Y., Kluczniok, K., & Rossbach, H.-G. (2013). Internal and external influences on vocabulary development in preschool children. *School Effectiveness and School Improvement*, 24(2), 138–154. <https://doi.org/10.1080/09243453.2012.749791>
- Fasolo, M., & D’Odorico, L. (2012). Gesture-plus-word combinations, transitional forms, and language development. *Gesture*, 12(1), 1–15. <https://doi.org/10.1075/gest.12.1.01fas>.
- Garton, A., & Pratt, C. (1998). *Learning to be literate: The development of spoken and written language*. Blackwell Publishing.
- Gibson, G., Newbury, F., Durkin, K., Pickles, A., Conti-Ramsden, G., & Toseeb, U. (2021). Pathways from the early language and communication environment to literacy outcomes at the end of primary school; the roles of language development and social development. *Oxford Review of Education*, 47(2), 260–283. <https://doi.org/10.1080/03054985.2020.1824902>
- Glumbić, N., i Brojčin, B. (2010). Profil komunikacionih sposobnosti dece sa specifičnim poremećajima jezika. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 9(1), 3–13.
- Golubović, Š., i Slavković, S. (2018). How do parents evaluate development of their children? *PONS-medicinski časopis*, 15(1), 13–20. <https://doi.org/10.5937/pomc15-14342>
- Hart, B., & Risley, T. (1995). *Meaningful differences in the everyday experience of young American children*. Brookes.

- Hart, B., Risley, T. R., & Kirby, J. R. (1997). Meaningful differences in the everyday experience of young American children. *Canadian Journal of Education*, 22(3), 323.
- Heidari, K. (2019). Willingness to Communicate: A Predictor of Pushing Vocabulary Knowledge from Receptive to Productive. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48(4), 903–920. <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09639-w>
- Helland, W. A., & Møllerhaug, L. H. (2020). Assessing pragmatic competence in 18-to 47-months-old Norwegian children. A pilot study with the Language Use Inventory (LUI). *RASK*, 52, 21–37.
- Ivšac Pavliša, J. (2010). Atipični komunikacijski razvoj i socioadaptivno funkcioniranje u ranoj dobi. *Društvena istraživanja*, 19(1-2) (105-106), 279–303.
- Jovanović Simić, N., i Slavnić, S. (2009). *Atipičan jezički razvoj*. Društvo defektologa Srbije – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Kelly, S. D., Singer, M., Hicks, J., & Goldin-Meadow, S. (2002). A Helping Hand in Assessing Children's Knowledge: Instructing Adults to Attend to Gesture. *Cognition and Instruction*, 20(1), 1–26. https://doi.org/10.1207/S1532690XCI2001_1
- Kljunić, K., Cepanec, M., i Šimleša, S. (2016). Imaju li hrvatska djeca urednog razvoja uistinu „urednu” komunikaciju? *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 52(2), 1–10. <https://doi.org/10.31299/hrri.52.2.1>
- Knapp, M. L, Hall, A. J., & Horgan, T. G. (2013). *Nonverbal Communication in Human Interaction*. Cengage Learning.
- Korat, O., Atishkin, S., & Segal-Drori, O. (2021). Vocabulary enrichment using an E-book with and without kindergarten teacher's support among LSES children. *Early Child Development and Care*, 192(9), 1383–1401. <https://doi.org/10.1080/03004430.2021.1885391>
- Kuhn, L. J., Willoughby, M. T., Wilbourn, M. P., Vernon-Feagans, L., Blair, C. B., & Family Life Project Key Investigators (2014). Early communicative gestures prospectively predict language development and executive function in early childhood. *Child development*, 85(5), 1898–1914. <https://doi.org/10.1111/cdev.12249>
- Loncke, F. (2022). *Augmentative and alternative communication: Models and applications*. Plural publishing.
- Longobardi, E., Rossi-Arnaud, C., & Spataro, P. (2011). Longitudinal examination of early communicative development: Evidence from a parent report questionnaire. *British Journal of Developmental Psychology*, 29(3), 572–592. <https://doi.org/10.1348/026151010X523473>
- Longobardi, E., Rossi-Arnaud, C., & Spataro, P. (2012). Individual differences in the prevalence of words and gestures in the second year of life: Developmental trends in Italian children. *Infant Behavior & Development*, 35(4), 847–859. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2012.07.024>
- Longobardi, E., Lonigro, A., Laghi, F., & O'Neill, D. K. (2017). Pragmatic language development in 18- to 47-month-old Italian children: A study with the Language Use Inventory, *First Language*, 37(3), 252–266. <https://doi.org/10.1177/0142723716689273>
- Lorusso, M., Giorgetti, M., Travellini, S., Greci, L., Zangiacomi, A., Mondellini, M., Reni, G. (2018). Giok the Alien: An AR-Based Integrated System for the Empowerment of Problem-Solving, Pragmatic, and Social Skills in Pre-School Children. *Sensors*, 18(7), 23–68. <https://doi.org/10.3390/s18072368>
- Ljubešić, M., i Cepanec, M. (2012). Rana komunikacija: u čemu je tajna? *Logopedija*, 3(1), 35–45.

- Milivojčević, T., i Grčić, S. (2018). Saradnja sa porodicom kao uslov za kvalitetan vaspitno-obrazovni rad. U D. Pavlović Breneselović, G. Stepić, i I. Prlić (ur.). *Zbornik radova sa Međunarodne naučnostručne konferencije „Inicijalno obrazovanje i stručno usavršavanje vaspitača-partnerstvo u građenju kvaliteta”* (169-77). Visoka škola strukovnih studija za vaspitače i poslovne informatičare – Sirmium.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (2016). <https://opendata.mpn.gov.rs/otvoreni-podaci/predskolsko-obrazovanje.html>
- Nedimović, T. P., Đorđev, I. Đ., i Stojanović, A. M. (2022). Primena holističkog pristupa u praksi iz perspektive vaspitača. *Inovacije u nastavi*, 35(4), 13–27. <https://doi.org/10.5937/inovacije2204013N>
- *Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta* (2018). <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2018/09/OSNOVE-PROGRAMA-.pdf>.
- Pallant, J. (2020). *SPSS Survival Manual: A Step by Step Guide to Data Analysis Using IBM SPSS: 7nd Ed.* Routledge.
- Qian, L., Shao, H., Fang, H., Xiao, T., Ding, N., Sun, B., & O'Neill, D. K. (2022). Reliability, validity and developmental sensitivity of the Language Use Inventory (LUI) in the Chinese context. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 57(3), 497–511. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12693>
- Rantalainen, K., Paavola-Ruotsalainen, L., Alakortes, J., Carter, A. S., Ebeling, H. E., & Kunnari, S. (2021). Early vocabulary development: Relationships with prelinguistic skills and early social-emotional/behavioral problems and competencies. *Infant Behavior and Development*, 62(1), 101525. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2020.101525>
- Rowe, M. L., Özçalışkan, Ş., & Goldin-Meadow, S. (2008). Learning words by hand: gesture's role in predicting vocabulary development. *First Language*, 28(2), 182–199. <https://doi.org/10.1177/0142723707088310>
- Rowe, M. L., & Goldin-Meadow, S. (2009). Differences in early gesture explain SES disparities in child vocabulary size at school entry. *Science*, 323(5916), 951–953. <https://doi.org/10.1126/science.1167025>
- Rowe, M. L., Raudenbush, S. W., & Goldin-Meadow, S. (2012). The Pace of Vocabulary Growth Helps Predict Later Vocabulary Skill. *Child Development*, 83(2), 508–525. <https://doi.org/10.1126%2Fscience.1167025>
- Sansavini, A., Favilla, M. E., Guasti, M. T., Marini, A., Millepiedi, S., Di Martino, M. V., & Lorusso, M. L. (2021). Developmental language disorder: Early predictors, age for the diagnosis, and diagnostic tools. A scoping review. *Brain Sciences*, 11(5), 654. <https://doi.org/10.3390/brainsci11050654>
- Subotić, Lj., Sredojević, D., i Bjelaković, I. (2012). *Fonetika i fonologija: ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*. Filološki fakultet u Novom Sadu.
- Steinbach, A. (2019). Children's and parents' well-being in joint physical custody: A literature review. *Family Process*, 58(2), 353–369. <https://doi.org/10.1111/famp.12372>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Allyn & Bacon/Pearson Education.
- Tilbe, Y. T., & Gai, X. (2020). Teacher-child interactions in early childhood education and its effects on social and language development. *Early Child Development and Care*, 192(5), 761–774. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1798944>
- Valentić, A. E. (2021). *Komunikacione sposobnosti osoba s Daunovim sindromom* (Neobjavljeni master rad). Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

- Van Dijk, Van Der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families: Examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review*, 79, 101861. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101861>
- Vuković, M. (2019). *Poremećaji komunikacije kod traumatskih oštećenja mozga*. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Waddoups, A. B., Yoshikawa, H., & Strouf, K. (2019). Developmental effects of parent-child separation. *Annual Review of Developmental Psychology*, 1(1), 387-410. <https://doi.org/10.1146/annurev-devpsych-121318-085142>

Summary

This study aimed to investigate the predictors of preschool children's communication skills. The sample consisted of 84 children aged eighteen months to four years. Half of the sample consisted of children who were included in an institution for preschool education, while the other 50% of the children from the sample were not included in these institutions. Parents were surveyed using a questionnaire called the Language Use Inventory (O'Neill, 2009). Our results showed that the multiple linear regression models have an acceptable fit to the data and have a statistically significant proportion of the variance ($R^2 = 0.83$, $p < 0.001$). It was found that, of all the assumed variables, the length of involvement in PU, the number of gestures, words and sentences used by the child are good predictors that significantly explain children's communication abilities.

Keywords: communication, institutions of preschool education, preschool age